

IN NOMINE PATRIS

režie: Jaromír Polišenský, 2004

SLOVO HISTORIKA K FILMU

Po převratu v únoru 1948 se oficiální ideologií státu stal marxismus-leninismus ve své stalinské podobě. Všechny organizace a instituce, které narušovaly nebo jen mohly narušovat komunistickou ideovou hegemonii (opoziční strany a jejich tisk, Sokol, nezávislá nakladatelství, vysoké školy apod.) byly buď ovládnuty komunistickou stranou a proměněny v její „převodové páky“, nebo likvidovány. Největším oponentem komunistické ideologie byly přirozeně církve, zejména ta nejvýznamnější – katolická.

Ihned po únoru vyhlásila komunistická moc katolické církvi válku. Akce proti církvi řídil ministr spravedlnosti a Gottwaldův zeť, Alexej Čepička. Proti biskupům byla vedena soustavná diskreditační kampaň, v níž byli líčeni jako agenti cizích zájmů. Rozštěpit církve se ovšem nové moci nepodařilo a biskupská konference zaslala v roce 1948 vládě několik memorand, v nichž požadovala ukončení kampaň a nabízel jednání. Státní moci však o žádné jednání nešlo. V květnu 1949 zastavila vláda platy biskupů, nařídila arcibiskupu Beranovi předat ministerstvu školství klíče od Svatovítského chrámu a připravila kampaň, v níž byli zejména slovenští biskupové líčeni jako kolaboranti s luďáckým režimem a konfidenti gestapa. Zároveň byla iniciována tzv. Katolická akce, „obrodné hnutí“, které mělo s pomocí státu loajálních kněží a laiků pěstovat cyrilometodějský kult a zdůrazňovat ty rysy křesťanství, které byly „totožné s náplní socialismu“. Program Katolické akce vydaný 10. června 1949 podepsala asi tisícovka kněží, ale poté co jim vedení církve pohrozilo exkomunikací, velká většina z nich svůj podpis odvolala. V druhé polovině roku 1949 začala komunistická moc připravovat radikální zúčtování s katolickou církví.

Právě v tomto kontextu došlo ve vsi Číhošť u Ledče nad Sázavou k „zázraku“. Během mše svaté o adventní neděli 11. prosince 1949 se ve farním kostele Nanebevzetí Panny Marie začal samovolně pohybovat křížek na oltáři. Farář Josef Toufar si ničeho nevšiml – stál k oltáři zády – ale pohyb zaznamenal 19 věřících. Událost vzbudila velký zájem v blízkém i širokém okolí. V následujících týdnech bylo zaznamenáno několik dalších výkyvů kříže a do vsi začali proudit zvědavci. O událost projevila zájem církevní hierarchie (kostel navštívil dokonce papežský nuncius Ottavio de Liva) i Státní bezpečnost (StB).

Proč se začal křížek hýbat? Přestože se „číhošťskému zázraku“ a smrti Josefa Tofara věnuje několik hutných historických studií, odpověď neznáme. Existuje několik hypotéz. Podle první šlo o dopředu připravenou provokaci StB. K tomu ale neexistuje žádný doklad a proti hovoří také to, že Toufar byl vyšetřovatelem StB nucen k popisu mechanismu, který – jak se ukázalo později – nemohl fungovat. Podle druhé hypotézy mohl za věci stát kostelník František Pártl, který byl zatčen dva dny po Toufarovi. StB ho nejen rychle propustila, ale na doporučení jednoho důstojníka dostal s manželkou poukaz na rekreaci v lázních. Historik František Drašner razí třetí hypotézu, že za událostí mohli stát místní představitelé komunistické moci, František Sláma a Jaroslav Konopka. Také tato teorie je ale postavena jen na nepřímých indiciích. Vyloučena se zdá být možnost, že by křížkem hýbal farář Toufar, přestože se k tomu na mučidlech StB „přiznal“.

Kdo byl Josef Toufar, oběť číhošťského případu? Narodil se v roce 1902 v Arnolci u Polné ve skromných poměrech. V osmi letech mu zemřela matka. Po ukončení obecné školy pomáhal na statku. Teprve dědictví po otci mu umožnilo splnit si sen: v šestadvaceti letech začal studovat na reálném gymnáziu a v letech 1935–1940 absolvoval Biskupský seminář v Hradci Králové. V letech 1940–1948 působil jako kaplan v Zahrádce, odkud byl na popud komunisty ovládaného národního výboru v Ledči nad Sázavou, kterému vadila obliba kněze mezi lidem, přeložen v dubnu 1948 do Číhoště. V létě 1949 připojil svůj podpis pod program Katolické akce, ale vzápětí jej, jako většina signatářů, odvolal.

V sobotu 28. ledna 1950 byl Josef Toufar zatčen a uvězněn ve zvláštním proticírkevním oddělení věznice ve Valdicích. Jeho případem se zabývala speciální „instruktážní skupina“ StB, které velel sadistický vyšetřovatel Ladislav Mácha. O průběhu vyšetřování bylo informováno vedení StB a jeho prostřednictvím špičky komunistického režimu. Když mírné výsledky po několika týdnech nevedly ke kýženému přiznání, nastoupilo mučení. Toufarovi byla podávána přesolená polévka a odpírána voda, Ladislav Mácha jej brutálně bil. Toufarův odpor byl zlomen a 22. a 23. února přiznal vše, co po něm vyšetřovatelé chtěli. Ve stejný den večer byl přivezen do Číhoště, kde byl přinucen účastnit se filmované „rekonstrukce“. Na zpáteční cestě mu praskl žaludeční vřed a po opožděném převozu do nemocnice zemřel 25. února večer několik hodin po operaci. O několik dní později byl pohřben jako Josef Zouhar v hromadném hrobě na hřbitově v Ďáblicích.

Vzhledem k tomu, že úkolem StB bylo připravit Toufara pro monstrproces, v němž by mohla být prezentována zrádná úloha církve a podvratná činnost Vatikánu, se jeho smrt vzápětí interně vyšetřovala. Za hlavního viníka byl označen Ladislav Mácha. V roce 1968 se případ znovu otevřel, ale teprve v roce 1998 byl Mácha odsouzen na pět let do vězení. Odvolací soud o rok později snížil trest na dva roky.

Hned po Toufarově smrti začal první monstrproces s deseti katolickými teology. Prokurátor Urválek požadoval čtyři tresty smrti, nakonec dostal jeden kněz doživotí a ostatní dohromady 132 let vězení. Ve stejné době StB v rámci akce „K“ přepadla několik set klášterů a více než dva tisíce mnichů odvezla do centralizačních středisek. Stejný osud čekal v roce 1950 i ženské řády – více než deset tisíc řeholnic bylo internováno a později nasazeno na práci v průmyslu.

Film Jaromíra Polišenského *In nomine patris* (2004) není přesnou historickou rekonstrukcí případu. Ve filmu vystupují pod pravými jmény jen oběti. Ladislav Mácha není zmíněn vůbec, režisér propagandistického snímku se ve skutečnosti nejmenoval Neumann, ale Přemysl Freimann. Karel Čížek nebyl v realitě náměstek ministra vnitra, ale krajský prokurátor. Zcela vyfabulována je „dramatická linka“ snímku, postavená na morálních skrupulích režiséra, i jeho kontakty s Toufarovou neteří Marií. Také náčelník SNB v Ledči, František Goldbricht, nebyl tím, kdo ve skutečnosti o případu informoval StB.

Autor textu: Petr Zídek

LITERATURA K TÉMATU:

Bořivoj Čelovský: Strana světí prostředky. Martyrium faráře Josefa Tofara. Tilia, Šenov u Ostravy 2001.

František Drašner: Číhošťský zázrak. Zpráva o P. Josefu Toufarovi. Libri, Praha 2002.

Jan Kalous: Instruktážní skupina StB v lednu a únoru 1950. Zákulisí případu Číhošť. ÚDV, Praha 2001 (dostupné na: <http://www.mvcr.cz/policie/udv/sesity/sesit4/sesit4.doc>).

Karel Kaplan: Stát a církve v Československu v letech 1948–1953. Doplněk a ÚSD, Brno – Praha 1993.

Rudolf Ströbinger, Karel Nešvera: Stalo se v adventu. Číhošťský zázrak. Vyšehrad, Praha 1991.